

Necip Fazıl Kısakürek'in Hayatı ve Şiirlerinde Kolektif ve Dirençli Umudun İnşası

The Construction of Collective and Resilient Hope in the Life and Poem's of Necip Fazıl Kısakürek

 Nesibe Demir

İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

nesibedemir@stu.ihu.edu.tr

Geliş Tarihi: 21 Nisan 2024

Kabul Tarihi: 13 Mayıs 2024

Yayın Tarihi: 30 Temmuz 2024

Öz: Duygulara merak ve ilgi son yıllarda hem antropolojik hem de sosyolojik olarak artmış olsa da Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Özellikle duyguların İslam ile ilişkisi neredeyse yok sayılmaktadır. Bu anlamda bu makale, özellikle Büyük Doğu düşüncesi ve dergisi ile Türkiye'deki İslami/İslamcı hareketin en etkili isimlerinden biri olarak kabul edilen şair Necip Fazıl Kısakürek'e odaklanmaktadır. Çalışma Kısakürek'in hayatındaki düşünsel ve duygusal değişimi, bu değişimin onun İslam anlayışı ile olan ilişkisini, seçilen bazı meşhur şiirlerinin ayrıntılı analizini ve dönemindeki İslami harekete katkısını umut üzerinden analiz eder. Kısakürek'in hayatındaki değişim birçok duygunun analizine imkân verse de bu çalışma umut ve umudun itici gücü olan sevgi ile sınırlıdır. Bu çalışmada onun hayatını anlattığı *O ve Ben* otobiyografisi ile tüm şiirlerini topladığı *Çile* eserine odaklanılmıştır. Kısakürek'in hayatının ve şiirlerinin analizi, hocası Abdülhakim Arvasi ile tanışması sonucu, onun sevgisiyle gelen İslami bir amaç ve sorumluluğa sahip olmanın kolektif ve dirençli bir umut inşa ettiğini ortaya koymaktadır. Makale Türkiye'deki İslami hareketlerde Necip Fazıl'ın inşa ettiği bu umudun büyük rolünün olduğunu iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Umut, Direnç, Necip Fazıl Kısakürek, İslami Hareket, Türkiye

Abstract: Although curiosity and attention to emotions have increased in recent years both anthropologically and sociologically, the study on this subject in Turkey is quite limited. In particular, the relationship of emotions with Islam is almost ignored. In this sense, I am focusing on the poet Necip Fazıl Kısakürek, who is regarded as one of the most influential and important figures of the Islamic/Islamist movement in Türkiye especially with the idea and journal of the Büyük Doğu (Great East). The study analyzes the intellectual and emotional change in Kısakürek's life, the relationship of this change with his understanding of Islam, a detailed analysis of some of his famous poems and his contribution to the Islamic movement in his period through hope.

*Although the emotional change in his life allows for the analysis of many emotions, my interest in this study is limited with hope and love as a driving force of this hope. In this study, it is focused on his autobiography *O ve Ben*, in which he tells his life, and *Çile*, in which he collects all his poems. Analysis of Kısakürek's life and poems reveals that having an Islamic purpose and responsibility that came with the meeting his teacher Abdülhakim Arvasi, builds a collective and resilient hope. The article claims that this hope constructed by Necip Fazıl played a significant role in the Islamic movements in Türkiye.*

Keywords: *Hope, Resilience, Necip Fazıl Kısakürek, Islamic Movement, Türkiye*

1. Giriş

Umut, bir insanın hayata tutunması için gerekli olan temel ilkelerden biridir; kişi bir gününü öfke, mutluluk, acı veya başka herhangi bir duygu olmadan sonlandırabilir fakat az da olsa umut olmadan bunu yapamaz (Parla, 2019). Umut kavramına duygu antropolojisi perspektifinden baktığımızda, onu içsel bir duygudan ziyade “tarihi, kültürel veya yasal bir inşa” olarak düşünmemiz gerekir (Abu-Lughod, 1986; Lutz ve White, 1986). Kimi için umut, belirsizliği ve güvensizliği nedeniyle “kırılgan”dır (Parla, 2019). Kimi için ise umut, felsefesindeki “henüz değil” (Bloch, 1986) anlayışı nedeniyle daha iyi bir geleceği beklemekle ilişkilendirilir (Khosravi, 2017).

Necip Fazıl Kısakürek’te ise umut, onun İslami anlayışıyla oldukça bağlantılıdır. Bu nedenle İslam’da umuda bakarsak genellikle reca olarak havf (korku) ile ikili kavramlar şeklinde kullanılır ve bu nedenle umut ile korku arasında bir denge olması gerektiği kabul edilir; bu yüzden umut “gerçek bir iç inancın sonucu”dur (Bahmani ve d., 2018). Bu dengenin duygusal, bilişsel ve davranışsal olmak üzere üç boyutu ile birey, ahlaki ve ruhsal olarak hayatında ne yapacağına daha iyi karar verebilir (Bahmani ve d., 2018). Diğer bir deyişle İslami anlamda umut, ne tamamen ütöpik bir hayali beklemektir ne de en ufak bir sarsıntıda kaybolacak güvensiz bir umuttur. Bu umut, belli bir çaba ve eylemi gerektiren ama gerçekleşmeme ihtimalini de her zaman içinde barındıran bir umuttur. Gerçekleşmeme ihtimali kişiyi umutsuzluğa düşürmez, aksine kişinin her zaman tedbirli ve dirençli olmasına zemin hazırlar.

Necip Fazıl Kısakürek, Türk edebiyatının önde gelen şairleri arasında yer alırken, Türkiye'deki İslami hareket tarihine de ideolojik duruşu ve eylemiyle damgasını vurmuş bir aydındır. Necip Fazıl'ın düşüncesinde Türkiye'de siyasal kültürün bir parçası olan İslamcılık, milliyetçilik ve muhafazakârlık sentez içindedir (Akın, 2014). Bu nedenle Türkiye'de muhafazakâr siyasal kültürde mücadelesiyle sembol ve üstat (Akın, 2014); İslamcılık fikrinin de taşıyıcısı olarak kabul edilir (Çoban, 2015). Özellikle bir ideoloji olarak ve başyazarı olduğu derginin adı olarak Büyük Doğu düşüncesi Kısakürek'in bu

rolünde oldukça önemlidir. *İdeolocya Örgüsü* adlı eserinde siyasi fikirlerine karşı çıktığı Kemalist zihniyetle milliyetçilik ve toplum mühendisliği yaklaşımı açısından benzerlikler taşıdığı için eleştirilse de (Duran, 2005) zor zamanlardaki kararlı ve cesur mücadelesi onu bir rol model haline getirmiştir. Dolayısıyla Kısakürek, Türkiye'de dindar kesim için şiir ve düşüncelerine sık sık başvurulmuş bir isim haline gelmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin en tanınmış ve başarılı şairlerinden biri olup, 1980 yılında Türkiye Edebiyat Vakfı tarafından "Şairler Sultanı" (Sultan-ı Şuara) olarak kabul edilmiş ve 1982 yılında "Yılın Fikir ve Sanat İnsanı" ödülüne layık görülmüştür. Kısakürek 1983 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Onun adına her yıl düzenlenen anma ve ödül törenleri devam etmektedir.

Kısakürek'in hayatına baktığımızda aslında onun otuzlu yaşlarına kadar oldukça yalnız, bohem ve umutsuz bir yaşam sürdüğü görülür. Ancak Abdülhakim Arvasi¹ ve onun benimsediği İslam anlayışı ile tanıştıktan sonra düşünceleri ve hayatı tamamen değişir ve bu durum onun şiirlerinin içeriğini de dönüştürür. Bu kırılma noktasını kendisi şöyle ifade eder:

"Tam otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum;
gökyüzünden habersiz uçurtma uçurmuşum" (Kısakürek, 2005).

Bu dönüm noktasından sonra onun şiirlerinde ve yazılarında hem ana konuların hem de hâkim olan duyguların değiştiği dikkat çekmektedir. Bu makalede Kısakürek'in bu dönüşümünü onun *Çile* ile *O ve Ben* adlı iki başyapıt kitabında umut duygusuna odaklanarak analiz etmeye çalışacağım.

Çile, şairin 1962 yılında yayımlanan tüm şiirlerini topladığı eseridir. Kısakürek *Örümcek Ağı* (1925), *Kaldırımlar* (1928), *Ben ve Ötesi* (1932) şiir kitaplarını küçük ve yetersiz bulmuş, 1955 yılında yazdığı *Sonsuzluk Kervanı*'nın da kendisini tam olarak ifade etmediğini belirtmiştir (Kısakürek, 2021). Hatta bu yüzden beğenmediği pek çok şiirine de *Çile*'de yer vermediğini dile getirmiştir. *Örümcek Ağı* veya *Kaldırımlar*, arayış dönemi şiirleridir ve bu dönemde "Genç Şair" olarak anılır. *Çile* ise 1932-1946 yılları arasındaki çile dönemini yansıtır ve bu dönemde "Mistik Şair" olarak anılır. Ünlü şiiri *Sakarya Türküsü* (1946) "Sabık Şair" olarak anıldığı "dava ve cemiyet" veya "dini hassasiyetler" döneminin başlangıç noktasıdır (Çetin, 2014).

O ve Ben adlı kitabı, hayatını kapsamlı bir şekilde anlattığı bir otobiyografidir. Kısakürek bu kitabında hayatını üç döneme ayırmış ve aslında bu üç dönemin etkilerinin tüm

¹ Nakşibendi tarikatına mensup 1865-1943 yılları arasında yaşamış tasavvuf şeyhi (Çetin, 2014).

şairlerine ve düşüncelerine nasıl yansıdığını okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. İlk dönem “Tanıyınca Kadar” onun doğumundan 1934'e kadar olan yaşamını anlatır. İkinci dönem “Tanıdıktan Sonra” hayatında dönüm noktası olan Arvasi ile tanıştığı 1943'ten onun ölümüne kadar olan dönemi kapsar. “O Günden Beri” başlıklı üçüncü bölüm, 1943'ten Kısakürek'in ölümüne kadar olan onun hayatının en yoğun, aktif ve yorucu dönemini içerir. Kısakürek'te umudun kolektif ve dirençli bir şekilde nasıl inşa edildiğini anlamak için önce hayatının ilk dönemini ayrıntılı olarak inceleyeceğim, ardından bu umudun sonraki yaşamındaki ve İslami hareketteki rolünü ele alacağım. Ayrıca onun İslam anlayışı, Allah sevgisi, Peygamber sevgisi ve mürşid sevgisinin yanı sıra İslami hareketin şekillendiği Türkiye'nin siyasi ve kültürel koşullarının bu ümidi nasıl beslediğini ana hatlarıyla ortaya koyacağım.

2. Necip Fazıl Kısakürek'in 1934 Öncesi Hayatı: Umutsuz ve Yalnız Yıllar

Kısakürek, 1904 yılında dedesinin konağında İstanbul'da doğar. Yaramaz bir çocukluk geçiren Kısakürek, birçok hastalığa da maruz kalır. On beş yaşına kadar bir çocuğun yaşayabileceği hemen hemen her hastalığı yaşadığını ifade eden şair bu yüzden hayatından da ümidini kestiğini belirtir. Çocukluğuyla çok gurur duyan şair, henüz dört ya da beş yaşlarında akıcı bir şekilde okuyup yazdığını, o zamanın ağır bir dile sahip gazetelerini anladığını aktarır. Bu sebeple zeki bir çocuk olarak konağın gözdesidir, özellikle torununa sürekli dini hikâyeler anlatan dedesi ona çok düşkündür (Kısakürek, 2013).

Kısakürek, çocukluğunda Balkan Savaşı yenilgisine ve İmparatorluğun son dönem buhranına tanık olmuştur. Kitabında konaklarına gelen birçok yaralıya yiyecek ve içecek verdiklerini hatırladığını yazar. Ayrıca hayatında ardı ardına gelen ölümler onu derinden sarsmıştır. Kız kardeşi Selma'nın genç yaşta ölümü, onun ölümünden sonra annesinin üzüntü ve kederden vebaya yakalanması Kısakürek'i derinden sarsmıştır. Özellikle kendisinden dinî ilimler öğrendiği dedesi Mehmet Hilmi Efendi'nin ölümüyle (1916), "zihni bir işkence" dönemi yaşamıştır. Yine bu sırada çıkan Birinci Dünya Savaşı onda derin etkiler bırakmıştır (Kısakürek, 2013). Kısakürek'in çocukluğunda tanık olduğu bu acıların, ileride daha da şiddetlenecek olan umutsuzluğuna temel oluşturduğu söylenebilir.

Heybeliada'da Bahriye Mektebi'ne başlayan Kısakürek, Ahmet Hamdi Aksekili ve Yahya Kemal gibi önemli isimlerden ders almış ve ilk şiirlerini de burada yazmıştır. Tasavvuf ile ilk teması da yine bu okulda edebiyat hocası İbrahim Aşkî Bey'in yönlendirmesiyle

olmuştur. Bu dönemde hasta olan annesinin vasiyeti hayatına yön vermiştir. Necip Fazıl (2021) annesi ile olan diyalogunu *Çile*'nin önsözünde şöyle anlatır:

–“Senin, dedi; şair olmanı ne kadar isterdim!

Annemin dileği bana, içimde besleyip de on iki yaşıma kadar farkında olmadığım bir şey gibi görüldü. Varlık hikmetimin ta kendisi... Gözlerim, hastane odasının penceresinde, savrulan kar ve uluyan rüzgâra karşı, içimden kararımı verdim:

–Şair olacağım! Ve oldum.”

Kısakürek “Hayatımın en güzel dört yılının geçtiği ve kişiliğimin temel duygularının geliştiği” dediği Bahriye Mektebi'nden mezun olurken eklenen dördüncü sınıf nedeniyle ayrılmaya karar verir (Kısakürek, 2013). O yıllarda hep arayış içinde olan Kısakürek, nereden geldiğini ve nereye gittiğini bilmediği bir akıntının içinde derin bir melankoli yaşamakta ve kendisine yol gösterecek birini aramaktadır. Bahriye'den ayrıldıktan sonra 1921 yılında sınavı kazanarak Darülfünun'un (İstanbul Üniversitesi) felsefe bölümüne girer. İlk şiir denemelerine burada başlayan yazar, şiirlerini kütüphanede çalışan arkadaşı Hasan Ali Yücel'e okur. Bu ilk şiirleri takdirle karşılayan Hasan Ali'nin ardından ilk şiirlerini İkdam gazetesi yazarı ve dönemin ünlü isimlerinden Yakup Kadri'ye sunar. Yakup Kadri'nin de mensubu olduğu Yeni Mecmua'da şiirlerinin yayımlanmasını ister. Dergide şiirleri yayımlanan Kısakürek şaşkınlığını şöyle ifade eder: “Bir iki hafta geçti, geçmedi; kafamda bomba!!! 17 yaşındaki gencin şiirleri en genci 35–40 yaşındaki üstadların yazıları arasında yayınlanmaya başlamaz mı?” (Kısakürek, 2013). Bu durum onu çok mutlu etse de içindeki boşluk devam etmektedir.

Buradan mezun olduktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın Avrupa üniversitelerinde okuyacak olan öğrenciler için yaptığı sınavı kazanarak “kâbus şehir” olarak tanımladığı Paris'e gider. Kısakürek, Paris'te kumarın, alkolün, şüpheli felsefenin, anlamsızlığın ve umutsuzluğun hâkim olduğu bohem bir hayat yaşar. İslami terbiyesinin oradaki hayatını anlatmaya mani olduğunu belirten şair için Paris'ten dönüşüne kadar geçen yılların özü, “başıboşluk ve serserilik”tir. Büyük şehirlerin boğucu atmosferi ve memleket özlemi onda dipsiz bir korku yaratmıştır ve bu da onun ilk şiirlerine yansımıştır (Kısakürek, 2013) Bu döneme ait *Örümcek Ağ* (1922) şiirinde bu duyguları görebiliriz:

“Duvara, bir titiz örümcek gibi,
İnce dertlerimle işledim bir ağ.
Ruhum gün doğunca sönecek gibi,
Şimdiden ediyor hayata veda.

Kalbim, yırtılıyor her nefesinde,
Kulağım, ruhumun kanat sesinde;
Eserim duvarın bir köşesinde;
Çıkamaz göğsümden başka bir seda...” (Kısakürek, 2021).

Bu dönemde şair, derin bir depresyon, bunalım, kendinden kaçma ve hatta kendini unutmaya çalışma halinde olduğunu, ne kadar çabalarsa o kadar battığını söyler (Kısakürek 2013). Bu dönemi yansıtan bir diğer şiir ise 1927'de yazdığı meşhur *Kaldırımlar* şiiridir. "Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında" dizisiyle başlayan şiirden bir bölüme baktığımızda karanlıklar içinde, yalnız ve umutsuz bir Necip Fazıl ile karşılaşırız:

"... Ne sabahı göreyim, ne sabah görüneyim;
Gündüzler size kalsın, verin karanlıkları!
Islak bir yorgan gibi, sımsıkı bürüneyim;
Örtün, üstüme örtün, serin karanlıkları..." (Kısakürek, 2021).

Bu iki şiirde dikkat çeken nokta, birinci tekil şahıs dilinin kullanılması, yani şairin sadece kendinden bahsetmesi ve içindeki sıkıntıya odaklanmasıdır. Bu, umutsuz bir insanın sadece kendi dertleriyle ilgilendiğini, etrafındaki insanları ve güzellikleri görmediğini gösterir. O dönem şiirlerinin başlığı genellikle bu bohem yaşamı ve yalnızlığı yansıtır. "Ölünün Odası" (1925), "Otel Odaları" (1927), "Boş Odalar" (1925), "Gece Yarısı" (1925), "Ayak Sesleri" (1925) gibi başlıklar dünyevi meselelerle ilgilidir. *Çile*'nin Korku bölümündeki şiirlerin de genel olarak bu döneme ait olması dikkat çekicidir.

Pascal, Goethe, Baudelaire gibi isimleri yol bilmeyen yanık pervaneler olarak gören ve bu nedenle onları tamamen kaybetmenin umutsuz tarafı olarak eleştiren Kısakürek, Tanzimat sonrası aydın ve edebiyatçıları da eleştirir; çünkü ona göre onlar da köksüz ve sahtedir. Yani kimse onu tam anlamıyla tatmin etmez (Kısakürek, 2013). Kimse onu tatmin etmediğinden ve dolayısıyla tutunacak bir dal bulamadığından, hemen hemen bütün yollar karanlığa çıkar. 1926'da annesine yazdığı "Anneciğim" başlıklı şiirinden alınan aşağıdaki bölümde, geleceğe dair hiçbir umudunun olmadığı açıktır:

"... Sanma bir gün geçer bu karanlıklar,
Gecenin ardında yine gece var;
Çocuklar hıçkırır, anneler ağlar,
Yaşlı gözlerinle kal anneciğim!.." (Kısakürek, 2021).

Bu şiirler, Necip Fazıl'ın bütün sıkıntılı ruh halini yansıtır ve dolayısıyla onun umutsuzluğu anlamda gömülüdür. Bunu doğrudan ifade ettiği tek şiir ise 1923 yılında yazdığı ve "Umudum yılların seline düştü" dediği *Veda* şiiridir (Kısakürek, 2021). Bu kadar dertli, yorgun, yalnız ve umutsuz bir Kısakürek nasıl hem kendisi hem de toplum için umutlu bir bireye dönüşmüştür? Daha sonraki yaşamı bize bu sorunun cevabını oldukça çarpıcı bir şekilde verecektir.

3. Dirençli ve Umut Dolu Bir Hayata Geçiş: 1934 ve Sonrası

Kısakürek Türkiye'ye dönünce farklı bankalarda çalışır (1928–1939) ve müfettişlik mertebesine yükselir. 1934 yılı hayatının en büyük dönüm noktasıdır. Tamamlayamadığı fikir çilesi ve yönünü bir türlü bulamadığı hayat yolculuğu, Van'dan İstanbul'a gelen Sufi Nakşibendi tarikatı şeyhi Abdülhakim Arvasi ile tanışmasıyla bambaşka bir noktaya evrilmiştir. Necip Fazıl, iş çıkışı vapurla eve dönerken bir adamla tanışır ve bu adam onu yıllardır beklediği rehberi Abdülhakim Arvasi'ye götürür (Kısakürek, 2013). Arvasi ile tanıştıktan sonra tepkisi: "Tam otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum, gökyüzünden habersiz uçurtma uçurmuşum" (Kısakürek, 2021) şeklindedir. Vapurda tanıştığı bu gizemli adamı hayatında da bir daha görmediğini söyler.

Arvasi ile tanıştıktan sonra kendini kaybeden şair, aslında ne bulduğunu tam olarak anlamadığını, ilk buluşmalarında manevi tatmin yaşarken zamanla eski havasına geri döndüğünü ve bu durumun yaklaşık bir yıl kadar devam ettiğini söyler (Kısakürek, 2013). Uykusuz geçen bir yıldan sonra önündeki tek yol Allah ve Peygamber'dir. Sonra bir rüya görür ve uyandığında dünyanın onun için başka bir dünya olduğunu aktarır. Bu garip durumu 1939'da yazdığı *Çile* adlı şiirinde şöyle ifade eder:

“... Ensemin örsünde bir demir balyoz,
Kapandım yatağa son çare diye.
Bir kanlı şafakta, bana çil horoz,
Yepyeni bir dünya etti hediye...” (Kısakürek, 2021).

Her şeyi geride bırakan şair, ruhunda bütün insani kanunların alt üst olduğunu ve sadece “mutlak hakikatin” kaldığını ifade eder ve “Her şeyi o türlü kaybettim ki Allah'ı kazandım” der (Kısakürek, 2013). Dolayısıyla Necip Fazıl'ın Arvasi'ye olan bağlılığının bir anda olduğunu söylemek doğru olmaz. Onu tanıdıktan sonra bile sorgulaması devam etmiştir. 1939'da yazdığı *Ne Arıyorum?* şiirinde “An oluyor bir garip duyguya varıyorum. Bu sefil dünyada acep ne arıyorum?” (Kısakürek, 2021) diyerek iç sorgulamasını dışa vurur. İç sorgulamaları uzun süre devam etse de Arvasi'nin ölümünden sonra kararlı, gerçek bir aksiyon insanı olmuştur.

Necip Fazıl ilk olarak Bahriye Mektebi'ndeki hocası İbrahim Aşkî ile edindiği tasavvuf merkezli İslam anlayışını Abdülhakim Arvasi'nin rehberliğinde hayatının temel ilkesi olarak benimsemiştir. Şair otobiyografisinde Arvasi ile yaşadıkları hakkında ayrıntı vermekte, hasta olduğu zamanlarda onu sık sık ziyaret etmesinden ve evlenmesi gerektiği yönündeki tavsiyelerinden bahsetmektedir (Kısakürek, 2013). Bu değişiklikten sonra bazı arkadaşları onun artık sanattan uzaklaştığını söylemişlerdir. Dini tercihlere yönelmeden önceki dönemde bazı sanat ve edebiyat çevreleri verdiği ürünleri sanat

açısından daha nitelikli balsa da Kısakürek buna karşı çıkar ve “kalemime fetih ve inkişaf onunla geldi” (Kısakürek, 2013) diyerek geçirdiği dönüşüme ve bu dönüşümün meyvelerine işaret eder. Arvasi'yi tanıdıktan sonra roman, öykü, biyografi, otobiyografi ve tiyatro gibi birçok farklı alanda yaptığı çalışmalar Necip Fazıl'ın bu sözlerini doğrulamaktadır. Edebiyat dünyasında dönüşümünün ilk işaretlerini Ağaç dergisi ile verir fakat yine çok eleştirilir. Dergi çıktığında hakkında söylenenler ve bu söylenenlere onun verdiği cevap dikkat çekicidir:

“Burhan Belge: –İslâm komünisti!..

Falih Rıfkı: –İslâm faşisti!..

Yakup Kadri: –(Neo–müzülman)...”

Mistik Şair de şu karşılığı vermişti:

“–Bunlar, beni değil, İslâmı hangi şartla kabul edebileceklerini ilân ediyorlar...

Ve katıksız, pazarlıksız İslâmı anlamıyorlar...” (Kısakürek, 1999).

Kısakürek'e göre bu tepkiler kendisine karşı değil, İslam'a ve İslami hakikatlere karşıdır. Bunu şiirlerinde açık yüreklilikle dile getirmesi, görünüşe göre onları daha da kızdırmıştır. Sonuç olarak sanat ve şiirin onun için yeni bir anlam kazandığı şu ifadelerden anlaşılır: “Bizce şiir, mutlak hakikati arama işidir... Mutlak hakikat Allah'tır.” (Kısakürek, 2021). Ömrünün geri kalanını bu temel üzerine inşa edecek olan Kısakürek “davanın cemiyet planına bağlı sözcüsü, fikircisi ve aksiyoncusu” olması gerektiği düşüncesiyle 1939 yılında bankadan istifa eder ve Büyük Doğu adını verdiği düşünce planı ile bu yolda devam eder. Bu yönde bir amacı ve planı olduğu için artık hayata dair umudu vardır (Kısakürek, 2013).

Bir aydının hayatı, yaşadığı dönemin siyasi ve sosyal gelişmelerinden ve zamanın dönüştürücü etkisinden bağımsız düşünülemez. Necip Fazıl'ın dönüşümü, sancılı değişim süreci ve duyguları, çağının koşullarında daha iyi anlaşılacaktır. Tek parti döneminde (1923–1946), İslam geleneğini temsil eden birçok medrese ve dergi Kemalist seçkinler tarafından ya kısıtlanmış ya da ortadan kaldırılmıştır (Duran ve Aydın, 2013). Bu nedenle uzun bir süre dindar insanlar kamusal ve siyasi arenadan dışlanmışlardır. Gerçek anlamda İslam'ı bulunca tüm bu süreci daha iyi kavrayan Kısakürek'in bu duruma tepkisi daha sert ve güçlü olmuştur. O dönemde II. Dünya Savaşı da devam etmekteydi ve savaşa ilgili tartışmalar ülkenin ve özellikle siyasetin temel meselesiydi. Yani devleti eleştirmek için pek uygun bir ortam değildi ama Kısakürek bu cesareti göstermiştir. Büyük Doğu dergisi hakkında derin bir analiz yapmak bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır ancak İslam'ın ideolojileştirilmesinde öncü olarak bilinen Necip Fazıl bu dergide, Türkiye'nin siyasi, kültürel ve sosyal sorunlarına kapsamlı

ve bütüncül İslami çözümler önermiştir. (Duran ve Aydın, 2013). 1944 yılında "Allah'a itaat etmeyene itaat edilmez" hadisi nedeniyle dergi kapatılmış, 1946 yılında Necip Fazıl, Türklüğe hakaret iddiası ile ilk mahkûmiyetini almıştır. Dergi benzer nedenlerle daha sonra birçok kez kapatılsa da 1959'da on altıncı kez yeniden basılmıştır.

Bu yıllar Türkiye'deki İslami hareketin kamusal alanda kendini gösterdiği yılların başlangıcı olması açısından önemlidir. Yasin Aktay (2018), Cumhuriyet'ten sonra İslamcılığın bir harekete dönüştüğünü söylerken, Ali Bulaç 1950'lerden sonra toplumsal bir harekete dönüştüğünü belirtiyor. Bulaç'a göre İslamcılık, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, yani hali hazırda bir İslam devletinin yönetiminde, fikri ve teorik ağırlıklı merkezi ve resmi bir reform programı olarak ortaya çıkarken; İslami hareket ise tam tersine devletten uzakta ve devletin getirdiği reformlara karşı siyasi bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Bulaç, 2018). 1950'lerden sonra bazı sivil toplum faaliyetlerinin başlaması ve siyasi partilerin kurulması da bu iddiayı desteklemektedir. Bu dönem, İslam'ı bir yaşam biçimi olarak görmek isteyen Müslümanların isteklerini daha net ifade etmelerini sağlamıştır ve Necip Fazıl bunun öncülerindedir.

Bu süreçte Necip Fazıl toplam dokuz kez hapse mahkûm olmuştur. 1950'ler Demokrat Parti dönemi af yasasıyla cezaevinden çıkmasına vesile olsa ve bu dönem dindarlar için bir rahatlama dönemi gibi görünse de Kısakürek, bu dönemde dahi sahte kumar baskını gibi birçok baskıya maruz kaldığını belirtiyor (Kısakürek, 2013). Kısakürek 1963'ten sonra Anadolu'da iki yüzden fazla konferans vermiştir. Şair, on binleri aşan bu konferanslarda "o güne kadar ettikleri tohumlardan umulmadık ormanların ortaya çıktığına" tanık olduğunu ifade etmiştir (Kısakürek, 2013). Görüldüğü gibi şair, dönüşümü ve umudu ile İslam'a sınıksız sarılmış, bu doğrultuda düşüncelerini eyleme dökmüş ve gerektiğinde tereddüt etmeden bunun bedelini ödemiştir. Sadece Büyük Doğu için yaşadığı sıkıntılar bile umudunun ne kadar dirençli olduğunu göstermektedir. Dirençli umut derken, Kısakürek'in hayatında olduğu gibi kolayca sarsılmayan, zor zamanlarda kişinin daha güçlü bir şekilde hayata devam etmesini sağlayan, belli bir amaç doğrultusunda tüm zorlukların ve mücadelelerin üstesinden gelme gücüne sahip olan umudu kastediyorum.

3.1. Abdülhakim Arvasi, Allah ve Peygamber Sevgisi

Necip Fazıl'da umudun ana unsurlarından ve besleyicilerinden biri mürşidine olan sevgisi ve bu sevgiyle birleşen Allah ve Peygamber sevgisidir. Bu anlamda Abdülhakim Arvasi, Necip Fazıl ile ilgili düşüncelerini "Sende iki şey ifrat halinde: Zekâ ve muhabbet..." şeklinde paylaşmıştır (Kısakürek, 2013). Bu nedenle, onun bu aşırı sevgisi,

aslında tüm davasının da temeli olmuştur. Arvasi ile ilgili şu sözleri onun sevgisinin boyutunu gösterir:

“Kaç milyon baba ve kaç milyon anne, senin milyarda birin eder? Sen benim böyle bir şeyimsin! Babamla anneme Allah’ın bana tattırdığı varlık şevkine vesile oldukları için bağılıysam, sana da, bu ölçünün ebedî hayat mikyasıyla perçinliyim... Düşünsünler farkı!..” (Kısakürek, 2013).

Onun bu sevgisi fazladır çünkü Necip Fazıl, tasavvuf anlayışından dolayı ilahi olana ulaşma noktasında mürşidin rehberliğine kaçınılmaz olarak ihtiyaç duyduğuna inanmaktadır. 1940 yılında yazdığı “Mürşid” şiirinde şu ifadeleri kullanır:

“Bana, yakan gözlerle bir kerecik baktınız;
Ruhuma, büyük temel çivisini çaktınız!” (Kısakürek, 2021)

Bu ifadeler Arvasi’nin Kısakürek üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Yine şair 1941 yılında hocasının onayı sonrası Neslihan Hanım ile evlenmiş ve ona olan sevgisini ve bağlılığını göstermiştir. Onu “yeryüzündeki güneşi” olarak gören şair, Arvasi’nin mezarının bulunduğu Ankara’nın Bağlum köyüne gömülmek istediğini dâhi yazar (Kısakürek, 2021). Kısakürek, bu sevgi sayesinde Allah ve Peygamber sevgisini de bulmuştur. Necip Fazıl mürşidini bulduktan sonra inanç ve düşünce bakımından Kur’an ve sünnete uygun bir hayat sürmüştür. Allah ve Peygamber sevgisi ile dolmuştur. O Var şiirinde Allah sevgisinin onu her zaman güçlü ve umutlu tuttuğu görülür:

“Her defa haberi taze bir müjde; O var!
Ne sen varsın, ne ben, ne yâr, ne kimse; O var!
Bütün sevdiklerin elden gittiyse; O var!
Sana daha yakın şah damarından; O var!
Gayede, sebepte ve bahanedede; O var!
Sevdiğini ebed boyu tutan dinç; O var!
Ölümsüzlük şevki, ilahi sevinç; O var!
Yıkılmaz dayanak, kırılmaz destek; O var!” (Kısakürek, 2021).

Allah’ın desteğinin ve failliğinin onu her zaman ümitvar yaptığı anlaşılır ve bu yüzden her koşulda zorlukların üstesinden gelmeye karardır. Peygamber sevgisi de birçok şiirinde görülmektedir. Örneğin Ölçü’de “Müjdecim, Kurtarıcım, Efendim, Peygamberim; sana uymayan ölçü hayat olsa teperim” (Kısakürek, 2021) şeklinde bunu dile getirir. Hayat amacını ve umudunu bu üç hayati sevgi üzerine kuran Kısakürek, bu umudu onunla aynı düşünceleri paylaşanlar adına ve onları harekete geçirmek adına şiirlerine yansıtmıştır. Bu dizelerle, insanın yanında sürekli olarak Allah’ın varlığının hissedilmesinin, onun umudunun kilit unsuru ve en büyük besleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2. Kolektif Umut ve Gençlik için Umut

Çile'nin Dava ve Cemiyet olarak adlandırılan son bölümündeki şiirler, adından da anlaşılacağı gibi, ilk dönemdeki "ben" şiirlerinden farklı olarak, genellikle ilk çoğul zamir olan "biz" ile yazılır. Bu şiirlerde genellikle toplumun sorunlarına vurgu vardır ve bu sorunlardan kurtulunacağına dair umut aşılır. 1949 yılında yazılan ünlü Sakarya Türküsü şiirinin son iki mısrasına bakarsak bu umudu açıkça görebiliriz:

"...Yol onun, varlık onun, gerisi hep angarya;
Yüzüstü çok süründün, ayağa kalk, Sakarya!.." (Kısakürek, 2021).

Bu şiirde bireysel ıstıraplar yerine toplumsal sorunlar merkezdedir. Şiir boyunca milli ve manevi değerler, Türk tarihi ve Müslümanların aşığılanması, Türkiye'nin Adapazarı bölgesindeki nehir olan Sakarya ile özdeşleştirilerek büyük bir coşkuyla ifade edilir. Müjde şiiri de onun toplumu nasıl ön planda tuttuğunu göstermektedir:

"Fertle toplum arası kalkacak artık güreş;
Herkes tek tek sırtına toplumu bindirecek.
Gökler iki şakkolmuş haberi bildirecek.
Müjdeler olsun size; doğdu batmayan güneş!" (Kısakürek, 2021).

Şiirde birey ve toplum ayrımının kaldırılması gerektiği vurgusu, o dönemdeki İslami hareketin birliğine verilen önemi göstermektedir. Şarkı olarak da seslendirilen en umutlu şiiri "Şarkımız", hem kolektif umuda hem de geleceğe olan inanca işaret etmektedir:

"Kırılır da bir gün tüm dişliler,
Döner şanlı şanlı çarkımız bizim.
Gökten bir el yaşlı gözleri siler,
Şenlenir evimiz barkımız bizim.

Yokuşlar kaybolur çıkarız düze,
Kavuşuruz sonu gelmez gündüze,
Sapan taşlarının yanında füze,
Başka alemlerle farkımız bizim.

Kurtulur dil, tarih, ahlak ve iman,
Görürler nasılmış neymiş kahraman,
Yer ve gök su vermem dediği zaman,
Her tarlayı sular arkımız bizim."

Bu şiirde kolektif inanç ve umut çok güçlü bir şekilde verilir ve bunun diğerlerinden farklı olduğuna işaret edilir. Sara Ahmed (2004), nefretin birlikteliğinin insanları nasıl bir araya getirdiğinden bahseder. Burada Necip Fazıl'ın gözünde dindarlar için ortak bir

umut olduğunu görüyoruz ve bu umut onları bir araya getiriyor. Belirli bir grup tarafından paylaşılan kolektif umut, insanları belirli bir “sosyal senaryo” etrafında aktif ve sorumlu bir şekilde toplanmaları ve hareket etmeleri için güçlendirir (Braithwaite, 2004). Bu nedenle, Necip Fazıl'ın Büyük Doğu dergisi ve şiirleri bu kolektif dirençli umudun somutlaşmış halidir ve bunun insanlar için çalıştığını ve onları güçlendirdiğini ve hala Türkiye'deki dindar veya İslamcı insanların hayatında kurucu bir unsur olduğunu savunuyorum. Pek çok miting, açılış, toplantı ve konferansta ünlü, umut dolu şiirleri hala okunmakta ve umudun bu şekilde sirkülasyonu, Ahmed'in (2014) de ifade ettiği duyguların sosyalliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bu kolektif umudun temel amaçlarından biri de aslında gençliği harekete geçirmektir. Çile'nin son bölümündeki şiirler gençlere hitap eder. Arvasi'den aldığı nurla yeni bir gençlik inşa etme merakı ortaya çıkar. Bu gençlik, “mutlak hakikat ölçüsü ile aklın hakkını akla ve kalbin hakkını kalbe verecek”tir. Bu konuda çok umutlu olan şaire göre bu gençlerin sayısı her geçen gün artmaktadır ve bundan dolayı oldukça mutludur (Kısakürek, 2013). Ömrünün son yıllarında yazdığı “Emanet Olsun” şiiriyle bu davayı gençliğe emanet ettiğini söylemektedir:

“Ey genç adam, bu düstur sana emanet olsun:
Ötelerden habersiz nizama lanet olsun!..” (Kısakürek, 2021).

Hapishanedeyken yazdığı meşhur “Zindandan Mehmed'e Mektup” şiiri, gençliğe nasıl umut vermeye çalıştığının en güçlü delilidir:

“... Karanlığında nur, yeniden doğuş...
Sesler duymaktayım: Davran ve boğuş!
Sen bir devsin, yükü ağırdır devin!
Kalk ayağa, dimdik doğrul ve sevin!

Mehmed'im, sevinin, başlar yüksekte!
Ölse de sevinin, eve dönsek de!
Sanma bu tekerlek kalır tümsekte!
Yarın, elbet bizim, elbet bizimdir!
Gün doğmuş, gün batmış, ebed bizimdir!” (Kısakürek, 2021).

Necip Fazıl, oğlu Mehmet aracılığıyla gelecek nesil misyonunu sürdürmeye çalışmıştır. Bu bağlamda şiir, Mehmet'e hitap etmenin ötesinde bireyselden toplumsala doğru evrilen genel bir metne dönüşmüştür (Aydoğdu, 2018). Bu durum aslında özellikle o dönemin hemen hemen tüm İslamcılar için geçerlidir. Hedeflediklerini ve dilediklerini tam olarak gerçekleştiremediklerini düşündükleri için gelecek neslin de bu yolda ve

hedefte devam etmesini isterler. Bu nedenle Necip Fazıl, coşkulu şiirlerini bu insanları mobilize etmek, kararlı ve umutlu kılmak için ortaya koymuştur.

4. Sonuç

Bu çalışma, modern Türk edebiyat ve düşünce tarihinde Türkiye'nin en önemli isimlerinden biri olan Necip Fazıl'ın dönüştürücü hayatındaki ve şiirlerindeki umut ve umutsuzluk kavramlarına oldukça farklı bir bakış açısı sunmaktadır. İslam anlayışının rehberliği ve Arvâsi, Allah ve Peygamber sevgisi ile inşa edilen umut, kolektif ve son derece dirençlidir. Kısakürek'in işlerindeki ve dünyasındaki umut duygusu, İslami hareketin üyelerini ve özellikle gençleri harekete geçirmek üzere kurgulanmıştır. Başka bir deyişle, öznel ve kolektif boyutları vardır. Bu anlamda Türkiye'deki İslami harekete katkısı büyüktür ve bu etki halen devam etmektedir. Bu noktada şiirin ve dolayısıyla sanatın, ideolojik bir bakış açısıyla ifade edildiğinde insanları duygusal olarak daha fazla harekete geçirdiğini vurgulamak istiyorum. Bu çalışmanın Türkiye'deki İslami harekette duyguların rolü olarak akademideki önemli bir boşluğa katkıda bulunacağına inanıyorum ve konuyu kapsamlı bir şekilde aydınlatacak yeni çalışmalara kapı açacağını umuyorum.

Kaynaklar

- Abu-Lughod. L. (1986). *Veiled sentiments: H'onor and poetry in a bedouin society*. Berkeley: University of California Press.
- Ahmed, S. (2004). *Collective feelings: Or, the impressions left by others*. *Theory, Culture & Society* 21(2), 25-42. <https://doi.org/10.1177/0263276404042133>.
- Ahmed, S. (2014). *Cultural politics of emotions*. Edinburgh University Press.
- Akın, M. H. (2014). Muhafazakâr siyasal kültürde bir sembol olarak Necip Fazıl Kısakürek. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 10(39), 31-43.
- Aktay, Y. (2018). Sunuş. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık içinde* (13-25. ss.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydoğdu, Y. (2018). Necip Fazıl Kısakürek'te gençliğe bakış ver ideal gençlik tasarımı. *Şarkiyat*, 10(4), 1611-1625.
- Bahmani, F., Amini, M., Tabei, S. Z., ve Abbasi, M. B. (2018). The concepts of hope and fear in the Islamic thought: Implications for spiritual health. *Journal of Religious Health*, 57, 57-71.
- Bloch, E. et al. (1986). *The principle of hope*, vol. 3. Cambridge; MA: Mit Press.
- Braithwaite, V. (2004). *Collective hope*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 592(1), 6-15.
- Bulaç, A. (2018). İslam'ın üç siyaset tarzı veya islamcılarının üç nesli. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık içinde* (48-68. ss.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Çetin, N. (2014). Necip Fazıl'ın Abdülhakim Arvasi'yi tanınması ve tasavvufi düşünceleri. *Electronic Turkish Studies*, 9(11).
- Çoban, F. (2015). İslamcılığın fikri taşıyıcısı olarak Türkiye siyasi hayatında Necip Fazıl. *Mülkiye Dergisi*, 39(3),59–88.
- Duran, B. (2005). Necip Fazıl Kısakürek'in siyasi fikirleri üzerine bir değerlendirme. *Hece*, 97 (Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı), 75–82.
- Duran, B. ve Aydın, C. (2013). Competing occidentalisms of modern Islamist thought: Necip Fazıl Kısakürek and Nurettin Topçu on Christianity, the West and modernity. *The Muslim World*, 103(4), 479–500.
- Endress, M. (2015). The social constructedness of resilience. *Social Sciences*, 4(3), 533–545.
- Khosravi, S. (2017). *Precarious lives: Waiting and hope in Iran*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Kısakürek, N. F. (1999). *Bâbîâli*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2013). *O ve ben*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2021). *Çile (bütün şiirleri)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lutz, C. ve White, G. M. (1986). The anthropology of emotions. *Annual Review of Anthropology*, 15(1), 405–436.
- Parla, A. (2019). *Precarious hope: Migration and the limits of belonging in Turkey*. Stanford University Press.